

eksyyvä löy tää

*eli pieni tutkielma
siitä, mitä suunnistus
voisi opettaa
taidekasvatukselle*

Eksyvä löytää

*eli pieni tutkielma siitä, mitä
suunnistus voisi opettaa
taidekasvatukselle*

*Miina Kanko
Ohjaaja: Riikka Haapalainen
2020
Taiteen kandidaatin opinnäyte
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma
Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu*

Tekijä Miina Kanko

Työn nimi Eksyvä löytää – eli pieni tutkielma siitä, mitä suunnistus voisi opettaa taidekasvatukselle

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatus

Vuosi 2020

Sivumäärä 29

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Kandidaatin tutkielmassani pohdin suunnistuksen mahdollisuuksia ympäristökasvatuksessa kuvataiteen kontekstissa. Lähtökohtana tutkielmalle on kiinnostukseni ympäristökasvatukseen ja keholliseen oppimiseen kuin myös oman suunnistamiseni ja suunnistamalla saavuttamaani luontoyhteyden tarkasteleva pohtiminen.

Ekokriisin ja ympäristöhuolen aikakaudella koulujen opetussuunnitelmissa on tunnustettu kestävän elämäntavan välttämättömyys. Esitän, että taideperustaisen ympäristökasvatuksen pyrkimyksenä on kestävän elämäntavan löytäminen oppijan luontokäsityksen laajenemisen ja luontoyhteyden syvenemisen kautta. Tutkielmassa pohdin, millainen on suunnistajana tapani olla maailmassa ja miten suunnistaessani näen arvoa sellaisessakin luonnossa, joka romanttisen luontokäsityksen mukaan ei ole arvokasta. Tutkielmani tavoitteena on löytää sanoja hiljaiselle tiedolle, joka liittyy suunnistajan taitoon havainnoida maastoa ja liikkua siinä.

Tutkielmani lähestymistapa on fenomenologinen ja autoetnografinen, sen aineisto koostuu tekemistäni suunnistusharjoituksista ja päiväkirjanomaisista muistiinpanoista. Avaan ja sanallistan suunnistusajatteluni, josta etsin vihjeitä luontokokemuksista. Löytämieni vihjeiden analysoinnissa hyödynnän teemoittelua, jossa pyrin rinnastamaan suunnistusajattelun käsitteitä kuvataidekasvatuksen käsitteisiin ja teoreettiseen taustaan.

Tutkielmaprosessin aikana käsitykseni suunnistuksesta muuttui, mutta löysin yllättäviä yhtäläisyyksiä suunnistamisen ja taiteellisen ajattelun välillä. Suunnistus on aina erilaista, vaikka suunnistusajattelu ja suunnistuksen peruskaava ovatkin samoja. Taiteen tavoin suunnistamalla ja eksymällä voi löytää tuttua sieltä, missä kaikki tuntuu vieraalta, ja löytää uutta myös siellä, missä kaikki tuntuu tutulta. Suunnistus saa aikaan moniaistista esteettistä havaitsemista ja ihmettelyä, jota voisi käyttää kuvataidekasvatuksen keinona arkisen, myös rakennetun ympäristön tutkimiseen ja ihmisen luontoyhteyden tarkastelevaan pohtimiseen.

Avainsanat kuvataidekasvatus, ympäristökasvatus, suunnistus, luonto, kehollinen oppiminen,

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	5
2	SUUNNISTAN RUMASSA LUONNOSSA – SUUNNISTAJAN LUONTOYHTEYS	7
2.1	<i>Suunnistus urheilulajina ja tapana liikkua</i>	7
2.2	<i>Ruma ja villi luonto</i>	9
2.3	<i>Taideperustainen ympäristökasvatus – ”Mikä ympäristö, mikä kasvatus, mikä taide?”</i>	11
3	SUUNNISTAMINEN KEHOLLISEN TUTKIMISEN TAPANA JA KOHTEENA	14
3.1	<i>Yksi tapa havainnoida ympäristöä – kehollinen kokemus taiteellisessa oppimisprosessissa</i>	14
3.2	<i>Kehollisuus, autoetnografia ja hiljainen tieto</i>	16
4	LUONTOKOKEMUS ERÄISSÄ SUUNNISTUSHARJOITUKSISSA	17
4.1	<i>Suunnistusharjoitukset</i>	17
4.2	<i>Vihjeitä suunnistajan luontoyhteydestä</i>	20
5	POHDINTA – MITÄ SUUNNISTUS VOISI OPETTAA TAIDEKASVATUKSELLE	23
	Lähteet	26

1 JOHDANTO

Ei se nyt niin kamalaa ollut, vaikka muistikuvissa tämä on mielestäni Tampereen hirveimpiä maastoja. Paikoin oli jopa tosi hienoa, kun näki pitkälle ja alamäessä jaksoin hyppiä tuulenkaatojen yli. En tiedä johtuiko hitaasta vauhdista vai vapautuneesta olostani, mutta vihreäkään ei tuntunut niin luotaantyöntävältä kuin miltä kartassa näytti. Pitkällä välillä kyllä viivytelin tieltä metsään lähtemistä, kun näytti niin epämiellyttävältä. Mutta sitten kun sinne meni, ei se ollutkaan niin kamalaa. Kolmelletoista alkoi nopeampi alamäkipätkä, ja välillä tuntui jopa siltä, että menen kovaa. Heti kun maasto muuttui helpommaksi, naksautin nilkan. Just kun rasti näkyi! Hyvä tiputus siitäkin hurmoksesta.

Suunnistus on urheilulaji ja tapa liikkua luonnossa. Suunnistaessa liikutaan luonnossa epätavallisella tavalla: etsiessä nopeinta reittiä rastilta toiselle löytää tiensä paikkoihin, joihin ei muulla tavoin kulkiessa tulisi mentyä. Joskus reitti tekee liikkumisesta hyppelyä, rämpimistä tai kiipeilyä. Maastossa voi olla kylmää, märkää, silloin tällöin pimeääkin. Suunnistaminen on voimakkaasti kehollinen kokemus, sitä tehdään ja siinä ollaan olemassa kaikilla aisteilla. Siinä kuulutaan luontoon hyvin konkreettisella tavalla, kirjaimellisestikin – polvia ja kyynärpäitä myöten suossa, hakkuuaukolla tai moottoritien mutaisella äänivallilla.

Tarkastelen tutkielmassani omaa suunnistamistani ja suunnistamalla saavuttamaani yhteyttä luontoon sekä sitä, miten suunnistamisen (ja eksymisen) aikaansaamaa moniaistista esteettistä havaitsemista ja ihmettelyä voisi käyttää kuvataidekasvatuksen keinona arkisen, myös rakennetun ympäristön tutkimiseen ja tarkasteluun. Kirjoittaessani en voinut välttyä kompastelemasta luonnon, luontosuhteen ja ympäristön käsitteiden monimerkityksellisyyteen, minkä vuoksi pohdin tutkielmani alussa näitä käsitteitä ja niiden merkitystä omalle suunnistajan luontoyhteydelleni. Lähtökohtana tutkielmalleni on ollut ajatus siitä, että suunnistaa voi kauppakeskuksessa tai kansallispuistossa, ja molemmat kokemukset voivat olla yhtä arvokkaita. Suunnistuksessa maasto – eli luonto, jossa liikutaan – voi hyvinkin olla mitä tahansa ja suunnistaessani koen olevani osa luontoa enemmän kuin missään muussa olemisessäni. Erilaisten maastojen tuntemus ja maastoissa liikkumisen taito ovat osa suunnistustaitoa, joka karttuu kokemuksen myötä. Miten jalkani tietävät, miten kulkea erilaisissa maastoissa (Ylirisku, 2017)? Koen tämän tiedon olevan pohjimmiltaan sanatonta tietoa, joka näkyy harjaantuneella suunnistajalla rutiineissa, joilla hän valitsee reitin ja liikkuu maastossa. Uskon sen myös olevan perusta sille, miksi suunnistaessa tuntemani yhteys luontoon on niin vahva.

Ekokriisin ja ympäristöhuolen aikakaudella opetussuunnitelmissa puhutaan ekososiaalisesta sivistyksestä sekä kestävien elämäntapojen välttämättömyydestä ja ympäristökasvatus on yhä suuremmassa roolissa kuvataidekasvatuksen opetussuunnitelmissa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014). Toisaalta nykyihmisten luontosuhdetta

kuvaillaan vieraantuneeksi ja luontokäsitystä romanttiseksi ja dualistisesta ajattelusta kumpuavaksi (ks. Haila 2004; Iivanainen 2001 ja Kivi 2004): villi luonto ja ihmisen luoma kulttuuri mielletään toistensa vastakohdiksi. Olen kiinnostunut ympäristökasvatuksesta taidekasvatuksen kontekstissa ja minua kiehtovat erityisesti keholliset ja kokemukselliset tavat oppia. Ajattelen, että taideperustaisen ympäristökasvatuksen päätavoitteena on oppijan luontokäsityksen laajentaminen ja luontoyhteyden syventäminen. Silloin luonnon voidaan ajatella olevan muutakin kuin vain kaunista maisemaa: luonto on myös lähiluontoa, lähiympäristöä, rakennettua ympäristöä, kaupunkia, lähiöitä. Luonto on ennen kaikkea rumaa (Kaihovaara 2019, 59–85). Myös ihminen on osa luontoa kehonsa, pohdintojensa ja kulttuuriensa kanssa. Miten suunnistusta ja eksymistä voisi käyttää kuvataidekasvatuksen keinona arkisen, myös rakennetun ympäristön tutkimiseen ja tarkasteluun? Millainen on suunnistajana tapani olla maailmassa, ja miten suunnistaessani näen arvoa sellaisessakin luonnossa, joka romanttisen luontokäsityksen mukaan ei ole arvokasta?

Tutkielmaprosessin aikana tein useita suunnistusharjoituksia. Mitä enemmän suunnistin ja mitä enemmän perehdyin lähdekirjallisuuteen, sitä enemmän kirjallisuus alkoi peilautua suunnistamisessani. Tutkielman edetessä käsitykseni suunnistamisesta ja luontoyhteydestä muuttuu. Löysin uusia sanoja kokemuksilleni ja aloin kyseenalaistaa esioletuksiani siitä, että suunnistajalle kaikenlaiset luontokokemukset olisivat yhtä arvokkaita. Suunnitelmani kahden suunnistusharjoituksen tutkimusaineistosta vaihtui autoetnografiseen pohdintaan suunnistajaminäni yhteydestä luontoon. Alkuperäinen tutkimusaineisto on edelleen mukana, mutta tarkastelen sitä enemmänkin yksinä päiväkirjamerkinnän omaisina muistiinpanoina muiden kokemuksieni joukossa. Tutkielmani tavoitteena on löytää sanoja sille hiljaiselle tiedolle, joka liittyy suunnistajan taitoon havainnoida maastoa ja liikkua siinä. Suunnistusharjoituksissa oppiminen perustuu suorituksen tarkkaan analyysiin ja toimintamallien sanallistamiseen, minkä vuoksi sovellan suunnistuksen tekniikkaharjoittelun metodeja tutkielmassani. Tällä analyysillä avaan ja sanallistan suunnistusajatteluni, josta etsin vihjeitä luontokokemuksista. Löytämieni vihjeiden analysointiin hyödynnän teemoittelua, jossa pyrin rinnastamaan suunnistusajattelun käsitteitä kuvataidekasvatuksen käsitteisiin.

Suunnistin ensimmäisen kerran viisivuotiaana tamperelaisen urheiluseuran suunnistuskoulussa, ja pari vuotta myöhemmin Hervannan metsissä suunnistus jäi pysyväksi osaksi elämääni. Taide ja urheilu olivat yhtä rakkaita harrastuksia teini-ikäni asti, jolloin minun oli tehtävä valinta kilpaurheilullisen suunnistusharjoittelun ja soittoharrastuksen välillä. Valitsin suunnistuksen ja menin urheilulukioon. Treenien ja valmennuksen keskellä taide jäi elämässäni vähemmälle, mutta urheilulukiossa olo tuntui ulkopuoliselta – yritin perustella itselleni, miksi rakastan suunnistusta, vaikka se on olevinaan niin kaukana muista minua kiinnostavista asioista. Minusta suunnistus oli kuin taidetta: sain suunnistamisesta ja taiteesta samoja kokemuksia. En vain osannut sanallistaa, mitä nämä kokemukset olivat. Vasta kuvataidekasvatuksen opinnoissa kymmenisen vuotta myöhemmin aloin taidekasvatuksen tohtorikoulutettava Henrika Yliriskun (2016, 159–162) tavoin (ja ennen kaikkea hänen innoittamana) etsiä tietoa kokemuksieni sanallistamiseksi. Ylirisku kirjoittaa suunnistuksesta kehollis-kokemuksellisena kartoittamisena, jossa visuaalinen esitys

maastosta yhdistyy omaan tulkintaan ja keholliseen kokemukseen todellisesta ympäristöstä.

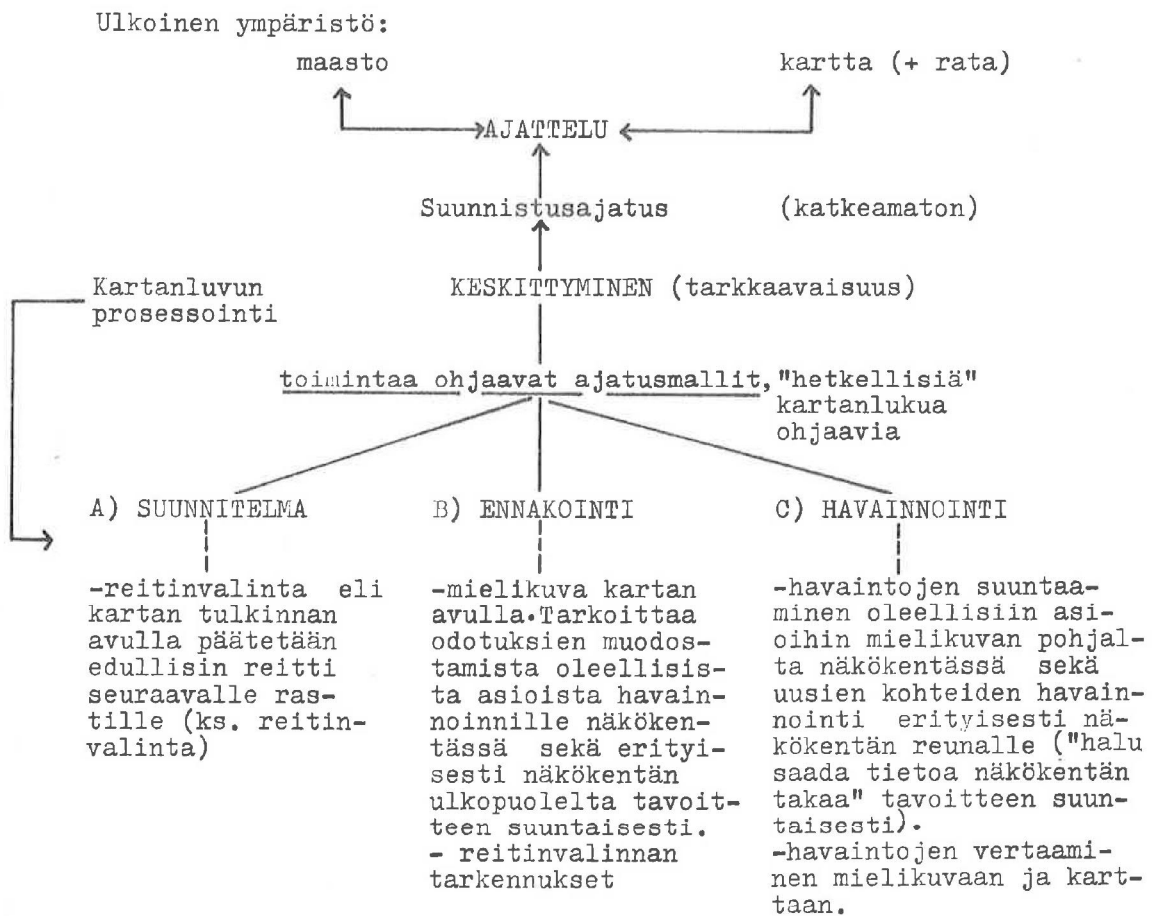
Tutkimusasetelmani kilpaurheilun ja taiteen välimaastossa ei siis ole ainutlaatuinen, sillä suunnistusta kuvataidekasvatuksen yhteydessä on pohdittu aikaisemminkin. Ylirisku (2016; 2017) on tutkinut suunnistuksen mahdollisuuksia ympäristökasvatuksessa kuvataiteen kontekstissa ja Jenni Laine (2016) on tarkastellut onnistumisen ja epäonnistumisen teemoja rinnastaen suunnistusta ja fyysistä harjoittelua omaan kuvalliseen työskentelyynsä. Haen tukea ajatuksiini suunnistuksesta myös Pekka Nikulaisen suunnistusajattelun teoriasta (1988) sekä Outi Hytösen teoksesta Suunnista kuin mestari (2018), joka on lajin tuorein opas ja käsikirja. Hytösen ja Yliriskun näkökulmat suunnistukseen ovat erilaiset: itsekin maajoukkueessa suunnistanut Hytönen on kirjoittanut teoksensa suunnistajille ja lajista innostuneille suunnistustaidon kehittämisen näkökulmasta, kun taas Ylirisku tarkastelee suunnistusta taidekasvattajan näkökulmasta, mahdollisuutena murtaa arkista tapaa havaita ja liikkua (Ylirisku 2016, 157). Hytösen ja Yliriskun näkökulmat yhdistyvät, kun pohditaan sitä, mitä suunnistus on: suunnistus on itsensä haastamista ja itseen tutustumista; suunnistamalla tulee tarkastelleeksi omia reagointitapojaan, toimintamallejaan sekä sietämään virheitä ja epäonnistumisia. Samalla suunnistus palkitsee löytämisen riemulla ja luontokokemuksien ihmettelyllä. (Hytönen 2018; Ylirisku 2016.) Tällaisena minäkin suunnistuksen näen. Lisäksi omat ajatukseni suunnistuksesta yhdistyvät Yliriskun näkökulmaan siitä, että suunnistamalla voi koetella omaa tapaansa olla olemassa maailmassa (Ylirisku 2016, 157). Voisin saada taidekasvatukselta tietoa ja sanoja suunnistuksessa kohtaamieni asioiden ja ilmiöiden käsittelyyn, mutta voisinko myös saada suunnistukselta tietoa tai tapoja tarkastella taidekasvatuksessa kohtaamiani asioita ja ilmiöitä? Enää kilpasuunnistus ja taide eivät tunnukaan niin erillisiltä osasilta elämäni.

2 SUUNNISTAN RUMASSA LUONNOSSA – SUUNNISTAJAN LUONTOYHTEYS

2.1 *Suunnistus urheilulajina ja tapana liikkua*

Suunnistuksen perusta on siinä, että tietää mihin on menossa ja myös ainakin suunnilleen, missä itse on. Suunnistaminen on siis suunnitelmallista etenemistä paikasta toiseen (ks. esim. Suomen Suunnistusliitto 2015). Periaatteessa suunnistamista on kaikki suunnitelmallinen liikkuminen paikasta toiseen, mutta arkikielessä suunnistaminen mielletään kartan ja kompassin avulla tapahtuvaksi liikuntamuodoksi. Kartta on visuaalinen ja käsitteellinen esitys luonnosta, se on kartantekijän tulkinta tietystä alueesta. Luonto kuvataan karttaan sovitun symbolijärjestelmän, karttamerkkien, avulla, eli kartalla on oma kielensä. Kuten kirjoitetussa kielessä lukija muodostaa tekstistä oman tulkintansa, myös kartan lukija (eli suunnistaja) tulkitsee kartassa representoidusta luonnosta vuorostaan oman mielikuvansa, jonka perusteella hän valitsee etenemisensä. Kompassi on ainoa suunnistuksessa tarvittava mekaaninen väline. Se antaa varmuuden suunnasta ja siitä, että suunnistajan karttakuva ja ympäröivä maailma ovat samoin päin.

Suunnistustaidon pohjana on kartan ja maaston välisen yhteyden hahmottaminen, kartan kielen ymmärtäminen eli kartanlukutaito. Suunnistuksen taitoteorian ja valmennuksen uranuurtaja Pekka Nikulainen on pohtinut suunnistustaidon kognitiivista olemusta (1988) ja kehittänyt suunnistusajattelun käsitteen, jossa ymmärretään suunnistuksessa olevan keskeistä ei niinkään taidollisten tekijöiden (kartan ja kompassin lukeminen) vaan niitä ohjaavan ajattelun. Tätä toimintoja ohjaavaa ajattelua Nikulainen kutsuu *suunnistusajatteluksi*. Nikulaisen käsityksessä suunnistuksesta kartta, maasto ja kompassi ovat vain välineitä, joilla luovaa suunnistusajattelua toteutetaan: ”kysymys on siitä, miten käytät karttaa, maastoa ja kompassia hyväksesi ajattelun ohjaamana” (Nikulainen 1994, 15).

Kuva1. Suunnitelma-ennakointi-havainnointi -ajatusmylly: "Toimintaa ohjaavan ajattelun eli suunnistusajattelun rakentuminen" (Nikulainen 1988, 19).

Siinä mielessä, että suunnistusajattelu perustuu ennen kaikkea visuaalisiin esityksiin sekä mielikuviin luonnosta ja edellyttää visuaalista ajattelua (Pops 2014, 144; 267–269; 426–429) ja kuvittelua (Pops 2014, 20; 30), ajattelun sen olevan taidetta. Vaikka suunnistusajattelu olisikin suoraviivaisesti etenevää ongelmanratkaisua ja *suunnitelma-ennakointi-havainnointi -ajatusmyllyn* (Nikulainen 1988; 1994) pyörittämistä, minulla on silti taiteellinen vapaus valita itse reittini ja toimia intuition (Pops 2014, 20) varassa. Näen suunnistusajattelua kuvaavassa käsitteistössä yhtenevyyksiä kuvataidekasvatuksen opetussuunnitelmissa esiintyviin käsitteisiin – onhan kuvataiteessakin usein kyse luovasta ajattelusta ja ongelmanratkaisusta (Pops 2014, 17; 20; 30) kuvan tulkinnaasta (Pops 2014, 427), sekä maastossa liikkumalla työskentelevästä luontosuhteesta (Pops 2014, 24). Suunnistajan ajattelua taiteeseen vertaa myös Nikulainen (1994, 15):

"Lopputuloks on molemmissa, sekä suunnistuksessa että taiteessa, sama: oma ajateltu teos välineiden avulla toteutettuna. Taiteessa se on taulu, suunnistuksessa loppu-aika. Suunnistuksen välineet ovat siis kartanluku maastohavaintoineen ja kompassi. Lopputulos riippuu siitä, miten käytät näitä välineitä."

Vertaus kuvalliseen työskentelyyn on osuva. Kuvaa tehdessäni minulla on mielikuva lopputuloksesta, johon haluan työskentelylläni päästä. Minulla on hallussani tarvittavat välineet ja perustekniikat, mutta tie haluamaani lopputulokseen minun on löydettävä itse. Kuten suunnistuksessa, myös taiteellisessa työskentelyssä prosessin tielle osuu lukemattomia yllättäviä tilanteita, pelkoa kontrollin menettämisestä ja epäonnistumisesta. Jenni Laineen (2016, 16–18) tapaan näen suunnistuksen ja kuvallisen työskentelyn tulosurheilua laajemmin itsen projekteina, joilla tyydyttävän lopputuloksen sijaan tutkitaan itseä prosessin kautta.

2.2 Ruma ja villi luonto

Kuva2. Luonnon sanakirjamääritelmä (Kielitoimiston sanakirja, Kotimaisten kielten keskus 2020).

Ennen kuin voin alkaa selvittää suhdettani luontoon, minun on selvitettävä käsitteitä, joita käytän. Luin Yrjö Hailaa (2004), ja pohdin luonnon käsitteen moniulotteisuutta: samalla kun sillä voidaan käsittää kaikki olevainen, sitä voidaan käyttää myös asioita erottelevana määreenä. Arkikielessä *luonto* tai *luonnollinen* viittaa usein johonkin, joka on jollakin tavalla lähellä asian alkuperäistä tilaa. (Haila 2004, 6.) Etsin sanakirjasta lisää määritelmiä luonnolle, mutta en tullut juuri viisaammaksi. Sanakirjan käsitys luonnosta vasta näyttääkin perustuvan vastakohtien määrittelylle ja eroille: "elävä, eloton luonto. Karu, rehevä luonto." "Palata luontoon" eli palata sivistyneen yhteiskunnan luota "luonnonmukaiseen" elämään, vaihtaa kaupunkielämä maaseutuelämään (Kielitoimiston sanakirja, 2020.)

Luontokäsitys on käsitys siitä, mikä on luontoa. Yhdysvaltalainen ympäristöestetikko Arnold Berleant (2006, 93–96) erottelee neljä eriasteista käsitystä luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta. Ensimmäinen käsitys perustuu ajatukseen luonnosta vieraana, ihmisestä ulkopuolisena ja vastakkaisena. Tämä käsitys on lähtöisin uskonnollista perua olevasta mieli-ruumis -dualismista. Toinen käsitys perustuu osittain samaan erotteluun. Siinä luonto määrittää ulkoiset olosuhteet ihmisen toiminnalle, ja käsitys perustuu ajatukseen ihmisen ja luonnon rinnakkaiselosta (mutta ei kuitenkaan vielä yhtenäisyydestä). Kolmannessa käsityksessä ihminen sulautuu luonnon kokonaisuuteen; ihminen ja luonto täydentävät toisiaan olemassaolollaan. Ihminen ymmärtää tässä luonnon järjestelmäksi, jonka osana hän toimii ja jossa tapahtuu paljon sellaista, mihin ihminen ei voi vaikuttaa. Neljäs käsitys siitä, mitä luonnolla tarkoitetaan, pyrkii ymmärtämään luonnon kaiken kattavana: luonto on kaikki, mitä on. Luontoa on myös kaikki ihmisen tekemä: myös myytit, uskomukset, arvot ja totuus. Berleantin neljäs käsitys luonnosta tuntuu omalta: ihmisenä olen osa luontoa ja pohdintani luonnon olemuksesta on osa minua, ja siten osa luontoa. Toimittaja Riikka Kaihovaaran (2019, 6) sanoin: ”Kun ihminen tarkastelee luontoa, hän tarkastelee itseään. Kun hän antaa luonnolle merkityksiä, hän määrittelee itseään.”

Luontosuhde on suhteemme luontoon, miten me koemme luonnossa olemisen. Dualistisissa luontokäsityksissä ihminen ei näe itseään osana luontoa, vaan kokee itsensä luonnosta ulkopuoliseksi. Tällaisessa vieraantuneessa luontosuhteessa luonto on jotakin, joka on itselle vierasta ja jotakin, joka saastuu tai jota tuhotaan jossakin muualla. (Iivanainen 2001, 20). Luontosuhteestaan vieraantunut ihminen ei ajattele olevansa osallinen tai edes osana luonnon muuttuvia prosesseja, vaan romantisoiden ihannoii ylevää erämaaluontoa, johon ihmisen tuhoava kosketus ei ole ulottunut. Sellaista luontoa maailmasta tuskin on enää löydettävissä, ja erämaaromantiikka on Kiven mukaan esimerkki ihmisen ristiriitaisesta luontosuhteesta, jossa luontoa ihaillaan ja suojellaan samalla kun sitä käytetään tehokkaasti hyväksi (Kivi 2004, 75; 107–108).

Luonnon määritelmien penkominen tai luontokäsitykseni avaaminen ei kuitenkaan tunnu tuovan minulle enempää sanoja suunnistaessa kokemieni asioiden kuvaamiseen. Riikka Kaihovaaran teos Villi ihminen (2019, 8–9) auttaa minut eroon luontosuhteen käsitteestä kysymällä, kuka tai mikä on se itsestä erillinen luonto, johon ihminen on suhteessa. Tosiaan, suunnistaessani koen olevani osa luontoa, en suhteessa luonnon kanssa. Ehkä suunnistaessani saavutankin sellaista elämäntuntoa, jota voisi kutsua *luontoyhteydeksi* (Kaihovaara 2019, 14). Kaihovaara herättää minut ajattelemaan luontoa rumana. Suunnistuksessa luonto todellakin on rumaa: se repii vaatteeni, naarmuttaa ihoni ja kolhii minut mustelmille. Henkitorveen lennähtänyt hyttynen saa minut kakomaan. Teollisuusalueen reunamailla oja kastelee jalkani epäilyttävän hajuisella liejulla. Haila (2004, 130) ja Kivi (2004, 72–77) ovat molemmat samaa mieltä siitä, että kaikkialla luonnossa – ihmistoimien sisälläkin – on olemassa asioita, jotka tapahtuvat meistä riippumatta. Luonto on aina muuttuva, eli siis *villli*. Vaikka ihmisen muokkaavat toimet ulottuvat kaikkialle maan pinnalla ja ilmakehässä, luontoa ei voi koskaan täysin hallita. Ihminen voi hallita jotakin kokonaisuutta, mutta hallittujen kokonaisuuksien väleihin jää aina jotakin kesyttämätöntä ja villiä. Kaupungissa jäätä kesyttämään

tarkoitettu hiekoitussora voi käyttäytyä arvaamattomasti askeleen alla. Suunnistuksessa luonnon villiys on läsnä, sillä siinä joutuu jatkuvasti kohtaamaan uusia tilanteita: siinä tulee liikuttua paikoissa ja maastoissa, joissa muutoin tuskin tulisi kuljettua. Valittaessa nopeinta reittiä rastilta toiselle saa harvoin kulkea polkua tai tietä pitkin. Maasto voi olla lähes läpipääsemättömän vaikeakulkuista tai maisemaltaan luotaantyöntävää. (ks. Ylirisku 2016; Ylirisku 2017; Hytönen 2018.)

Suunnistuksen kontekstissa ympäristöstä käytetään sanaa maasto, ja suunnistussuoritus tapahtuu *maastossa* riippumatta siitä, onko kyseessä korttelisuunnistus rakennetun ympäristön ja lähimetsien keskellä vai suunnistus Lapinerämaassa. Suunnistuksen kauttasaadulle luontokokemukselle pohdinta luonnon määritelmästä on siis ehkä merkityksellinen. Suunnistaessani saatan nauttia luonnossa liikkumisesta myös luonnossa, joka romantikon mielestä on rumaa tai ihmisen pilaamaa, mutta siinä missä romanttisessa luontokäsityksessä ihmisen ajatellaan pilaavan luonnonkauniin maiseman, suunnistuksessa ihmisen jättämät jäljet ovat erityisiä ja tunnistettavia kohteita. Ne ovat helposti paikannettavia, jolloin ne ilahduttavat olinpaikastaan epävarmaa suunnistajaa. Ehkä siis saamani kokemukset eivät ole valmiina annettulla tavalla esteettisiä, jolloin joudun pureksimaan niitä. Koen, että suunnistaessani kuulun luontoon, olen osa sitä enemmän kuin missään muussa olemisessäni. Voisiko taidekasvattaja minussa oppia jotain suunnistajaminäni luontoyhteydestä?

2.3 Taideperustainen ympäristökasvatus – ”Mikä ympäristö, mikä kasvatus, mikä taide?”

Ympäristökasvatuksella on taidekasvatuksessa pitkät juuret. Rakennettu ympäristö ja esineympäristö on nähty osaksi visuaalista ja materiaalista kulttuuria yleissivistävän koulun kuvataideopetuksessa sekä alan opettajankoulutuksessa. Ympäristökasvatus käsitteenä ilmestyikin peruskoulun opetussuunnitelmiin ensimmäiseksi osana kuvaamataidon ainetta 1970-luvulla. (Pohjakallio 2016, 58–59.) Viimeisimmässä opetussuunnitelmassa on tunnistettu kestävän elämäntavan välttämättömyys ja ohjataan oppilaita sen toteuttamiseen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 19).

Taidepedagogiikan emeritaprofessori Pirkko Pohjakallio (2016) on tarkastellut ympäristökasvatusta kuvataideopettajien koulutuksessa ympäristön, kasvatuksen ja taiteen käsitteiden avoimuuden kautta. Meri-Helka Mantere otti 1990-luvulla käyttöön käsitteen *taiteeseen perustuva ympäristökasvatus* teoksessaan *Maan kuva* (1995). Ilmaantuessaan kuvaamataidon oppiaineeseen 1970-luvulla ympäristökasvatus oli ottanut vaikutteita ympäristöliikkeistä ja ekologiasta. Taideperustaisen ympäristökasvatuksen

kehittymiseen vaikutti Pohjakallion mukaan väsymys aiempaan yhteiskunnan epäkohtia ja uhkakuvia korostaneeseen ”huutavien kuvien” pedagogiikkaan. (Pohjakallio 2016, 57.) Taiteeseen perustuvassa ympäristökasvatuksessa on mukana myös vaikutteita ympäristötaiteesta ja nykytaiteesta, josta osa on Pohjakallion mukaan 1960-luvulta lähtien pyrkinyt irrottautumaan taidemaailman esineellisyydestä maastoon. Pohjakallion mukaan samoin kuin nykytaidetta, myös taideperustaista ympäristökasvatusta voi lähestyä avoimena käsitteenä, jolloin se perustuu paikkaan, aikaan ja toimijoiden muuttuviin näkemyksiin sen tarkoituksesta (mt, 61).

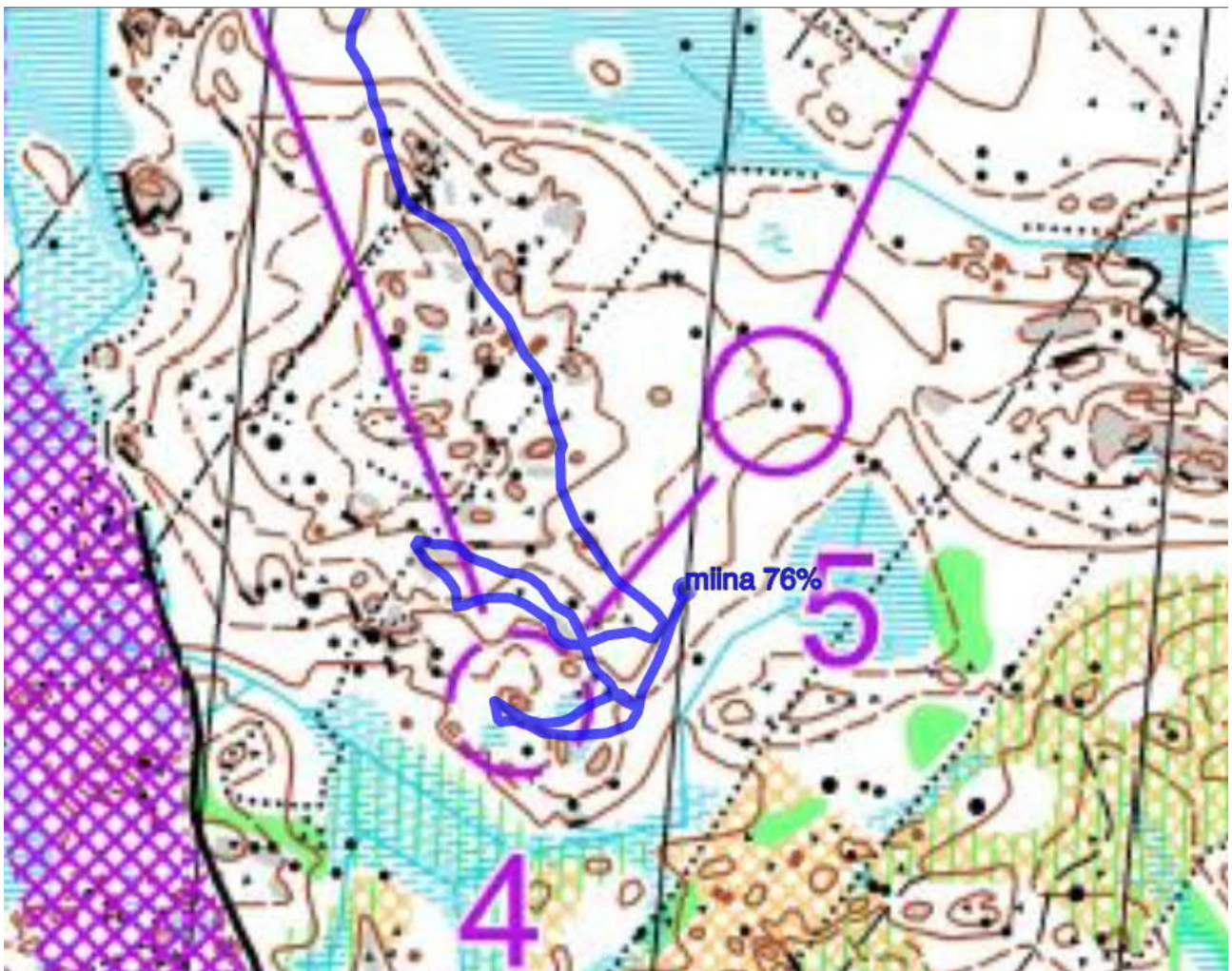
Kestävän elämäntavan löytäminen (Pops 2014, 24) on taideperustaisen ympäristökasvatuksen keskiössä. Dualistiset käsitykset luonnosta ja ihmisestä erillisinä ovat muokanneet arvostuksia siitä, millaista luontoa tulee kuvata, suojella ja vaalia. Luonto, joka on ihmisen muokkaamaa, on suurelle osalle suomalaisista jokapäiväinen kosketus muuhun luontoon, mutta emme pidä sitä niin arvokkaana kuin koskematonta korpimaata. Juhlapuheissa¹ hehkutetaan erityistä luontosuhdettamme, vaikka samaan aikaan luontoa pidetään raaka-aineiden ja resurssien lähteenä. Tällainen ajatusten ja toiminnan ristiriita on Iivanaisen mukaan lähtökohtana nykyajan ympäristökriisille. Hän näkee luontosuhteen tarkastelevan pohtimisen ratkaisuna ympäristöongelmiin. ”Arjen luonto on se luonto, joka on meille merkityksellinen, oli se sitten parvekkeen yrttitarha, pihakoivu tai ojanpenkka koulumatkan varrella.” (Iivanainen 2001, 20–22.) Jussi Kivi (2004, 159) on sitä mieltä, että luonnon kulttuurinen arvostaminen ja ympäristöongelmien ratkaisu voi tapahtua vain henkilökohtaisen luontokokemuksen kautta. Iivanaisen (2001, 21) mukaan eettinen asenne ja toiminta luontoa kohtaan – *eettinen maailmasuhde* (ks. Varto Yliriskun (2016, 156) mukaan) – perustuu usein esteettisille kokemuksille, minkä vuoksi ympäristökasvatusta kuvataideopetuksen yhteydessä on pidetty tärkeänä ympäristöherkkyyden herättäjänä ja luonnon esteettisen havainnoinnin kehittäjänä. Iivanainen kuitenkin painottaa, että taiteeseen perustuvassa ympäristökasvatuksessa pedagogin tulisi kiinnittää huomiota siihen, millaisiin havaintoihin hän oppijoitaan ohjaa. Myös negatiiviset kokemukset – luonnon kokeminen rumana, villinä ja raakana – ovat tärkeitä maailmasta oppimiselle ja luontosuhteen syventämiselle. (Iivanainen 2001, 23.)

Ylirisku (2016) pohtii kirjoituksessaan eettisen maailmasuhteen syntymistä ihmisen subjektiivisen kokemuksen murtumisen kautta. Länsimainen käsitys maailmasta on ihmiskeskeinen. Ihminen on subjekti, joka pyrkii hallitsemaan ja ennustamaan luontoa ja itseä, asettamaan muut olennot subjektin kontrollin alle. (Varto ja Vadén Yliriskun (2016, 155) mukaan.) Yliriskun kirjoittaa Varton näkevän ihmisen subjektiivisen kokemuksen murtumisen ja hallinnan menettämisen tienä eettiseen maailmasuhteeseen, asettumista avoimeen kanssaolemiseen (Varto Yliriskun (mt, 156) mukaan). Yliriskun tavoin ajattelen, että suunnistamalla on mahdollista rikkoo arkista tapaa havaita ja liikkua, ja sitä kautta murtaa subjektiivista kokemusta.

¹ ”Meillä suomalaisilla on erityinen luontosuhde, otamme innolla uutta teknologiaa käyttöön, olemme käytännönläheisessä ongelmanratkaisukyvyssä maailman parhaita.” (Pääministeri Juha Sipilän puhe vuonna 2015, joka inspiroi mm. taiteilija Taina Riikosta pohtimaan suomalaisten luontosuhdetta käytännössä. (HS 19.5.2016.))

En voi kuoria itselleni mieluisia paloja todellisuudesta, vaan koen ympäristön tavalla, jossa minä en hallitse (mt, 159). Joskus, kun rasti ei kerta kaikkiaan löydy, ajattelen metsän piilottelevan sitä minulta. Vaikka todellisuudessa tiedän, että metsää ei kiinnosta, olenko minä siellä, pummaaminen² on silti pieni kokemus jonkin toisen läsnäolosta. Ikään kuin luonto muistuttaisi minua siitä, että en voi hallita kaikkea. Ylirisku näkee pummaamisen suunnistuksessa kuin yllättävinä aukkoina, joissa oletettu ja koettu eivät täsmääkään. Hän kokee suunnistaessaan tasapainoilevansa eksymisen ja hallinnan rajapinnoilla: "mitä tapahtuu, jos joudun antamaan haluamalleni hallinnalle periksi ja olemaan mukana metsän ehdoilla?" (mt, 158-159.) Harjoittelun myötä hallinnan tunne suunnistuksessa kasvaa, mutta koska luontoa ei voi koskaan täysin hallita (Haila 2004, 130), silti toisinaan suunnistaessa ympäristö pakottaa antautumaan ja nöyrytymään (Ylirisku 2016, 158-159). Suunnistaminen pitää siis minut nöyränä. Voisiko se auttaa minua myös näkemään arvoa luonnossa, joka on lähellä ja koskettaa minua?

² Suunnistusvirheen tekeminen, pummaaminen (ruotsiksi bomma, missata).

Kuva3. Pummikoukero: joku on piilottanut rastikumpareen.

3 SUUNNISTAMINEN KEHOLLISEN TUTKIMISEN TAPANA JA KOHTEENA

3.1 *Yksi tapa havainnoida ympäristöä – kehollinen kokemus taiteellisessa oppimisprosessissa*

Ympäristökasvatuksella kuvataiteen kontekstissa, jota tässä tutkielmassa nimitän taideperustaiseksi ympäristökasvatukseksi, pyritään taiteellisilla toimintatavoilla syventämään ja merkityksellistämään ihmisen luontoyhteyttä. Iivanainen (2001, 24) perustelee taiteen ja taidekasvattajan roolia ympäristökasvatuksessa niin, että taiteellisilla toimintatavoilla voidaan päästä käsiksi sanattomaan tietoon ja ilmiöiden kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ilman täyttä tietoa. Minä voisin kutsua sitä taiteelliseksi ihmettelysti, sellaiseksi, jota Yliriskukin (2016) kuvaa metsäkokemusten hänessä herättäneen. Taiteellisen ihmettelyn keinoin ilmiöitä on mahdollista tarkastella, vaikka niitä ei kyettäisi yksityiskohtaisesti nimeämään ja ihmettelyn tuottamalla tiedolla voidaan käsitellä ilmiöitä kokonaisuuksina, vaikka niiden yksityiskohdat eivät olisikaan selvillä. Ihmettely liittyy alttiiksi asettumiseen ja sen hyväksymiseen, että en voi ohjailla kaikkea (Valkeapää 2012, 81). Siinä missä taiteellisen ihmettelyn voisi ajatella tuottavan kysyvää, keskeneräistä ja osittain sanatonta (esikielellistä) tietoa, yhdistän sen tanssipedagogiikan professori Eeva Anttilan (2013) tutkimaan keholliseen oppimiseen ja ruumiinfenomenologiasta kumpuavaan oppimiskäsitykseen.

Anttilan (2013) mukaan ruumiinfenomenologiassa keho, ruumis, on ihmisen maailmassaolemisen, havaitsemisen ja oppimisen keskus. Ruumiinfenomenologian tiedonkäsityksessä tieto syntyy ja oppiminen tapahtuu ihmisessä ja ihmisten välisessä fyysisessä todellisuudessa. Ruumiinfenomenologisen ajattelun aikaansaama kehollinen käänne oppimiskäsityksessä johtaa pois tiedonkäsityksestä, jossa tieto olisi oppijan ulkopuolella ja siirrettävissä sellaisenaan. (Anttila 2013, 31–32.) Kehollisessa oppimisessä tieto syntyy aistihavaintojen ja hermoverkkojen kautta tapahtuvien esikielellisten prosessien, tuntemusten ja kokemusten kautta. Ihminen voi muuttaa esikielellisen tiedon kielelliseksi sanoilla, ilmaisuilla tai kuvilla. Silloin keholliselle kokemukselle syntyy jaettava merkitys (Lehtonen Anttilan (2013, 32) mukaan.) Ihminen hahmottaa, on maailmassa ja kuuluu luontoon kehonsa kautta. Ihmisen havainnoi aisteillaan, ja ihmisen havainnointi kohdistuu aina johonkin. Kosketan jotakin, kohdistan katseeni johonkin, teroitan aistejani

tilanteen mukaan. Ympäristöestetiikan käsitteillä puhutaan esteettisestä havaitsemisesta (Berleant 2006). Kaikkea ei voi havaita, eikä Berleantin mukaan esteettinen havaitseminen ole koskaan irrallaan ympäristöstä ja olosuhteista, vaan se on aikaan ja paikkaan sidottua (Berleant 2006, 108). Suunnistuksessa esteettisen havainnoinnin ja tarkkaavaisuuden kohteet on annettu ennalta: kartta, maasto ja kuljettava reitti antavat raamit keholliselle kokemukselle ja maailmassa olemisen koettelemiselle (ks. Ylirisku 2016, 157). Ilman karttaa en tule kiinnittäneeksi huomiota täysin samoihin asioihin ja kokemuksiin, vaikka liikkuisinkin samassa maastossa saman reitin.

Palaan vielä pummaamiseen. Suunnistaessa saan kehollisia kokemuksia aistieni kautta (luonnon materiaalisuus muistuttaa itsestään tulemalla pyytämättä iholle), mutta yksi voimakkaimmin koko kehossa tuntuva kokemus on eksyminen. Pummaamisella voidaan käsittää koko eksymisen kirjo pienestä hairahtumisesta totaaliseen eksymiseen tai kartalta putoamiseen. Hetkellinen reitiltä hairahtuminen tai pieni virhe saa ärsyntyymään: hukkasin aikaa, minulla oli tämä hetki ja mahdollisuus onnistua vain kerran – *momentum meni ohi*. Hieman suuremmin pummatessa turhautuminen tuntuu kylmänä rintakehässä, kilpailutilanteessa paine onnistua kasaa hätää sykkimään kurkunpäähän ja sumuksi takaraivoon. Joskus eksyminen on täydellistä, silloin kadotan tiedon sijainnistani täysin. Sumuinen hätä leviää takaraivostani silmien kohdalle, kurkkua kuristaa. Yhtäkkiä ajalla tai suunnistamisella suorituksena ei ole enää merkitystä. Haluan vain pois, kotiin. Olen itkenyt suunnistusvirheen jälkeen pettymyksestä, pelosta sekä helpotuksesta, mutta ilman pummien tuomaa jännitystä en varmasti suunnistaisi. Pummit pitävät huolen, että en pidä tai kykeneväisyyttäni tai tilanteen hallintaa itsestänselvyytenä. Suomen menestynein suunnistaja Minna Kauppi kiteyttää virheiden merkityksen suunnistuksen luonteelle: *”Suunnistus on nimittäin tasosta, kokemuksesta ja kunnosta riippumatta siinä mielessä veemäinen laji, että se todellakin pitää nöyränä. -- Jos jossain kohtaa kuvittelet, että tähän sujuu kuin tanssi, niin leijunta loppuu todennäköisesti hyvin nopeasti ja isosti pummiin.”* (Kauppi 2017).

Suunnistuksessa maastossa liikkuminen ja motoriikka ovat isossa roolissa, sillä vaihtelevassa maastossa liikkuminen vaatii erilaisia taitoja kuin tavanomaisia, rakennettuja reittejä pitkin liikuttaessa: eteneminen on välillä hyppelyä, välillä rämpimistä, usein se vaatii nopeita suunnanmuutoksia. Miten jalkani tietävät, miten astua (Ylirisku 2017, 153)? Jokin minussa tietää milloin hidastaa vauhtia, jotta en eksyisi tai satuttaisi itseäni. Suunnistussuorituksen aikana suunnistaja joutuu tekemään jatkuvasti valintoja mahdollisimman suoraviivaisen kulkemisen ja hidastavien kohteiden kiertämisen välillä. Harjoittelun ja kokemuksen kautta askeleitani ohjaavat ajatusmallit ovat kehittyneet lähes tiedostamattomiksi – kokeneena suunnistajana minun ei tarvitse joka hetki varoa askeliani, jolloin kartanluvulle ja maaston havainnoinnille säästyy enemmän aikaa. Jalkani ovat oppineet juoksemaan metsässä kuin itsestään, jolloin nautin metsässä liikkumisesta. *Koen olevani kuin metsän eläin.*

Suunnistajalle on tärkeää liikkua maastossa sulavasti ja helposti. Jokaisen maastossa liikkuminen on kuitenkin erilaista erilaisissa maastoissa, eikä sen vuoksi ole olemassa teknistä suoritusta, jota voisi

sanallistaa tai opettaa edes niin sanotusti kädestä pitäen. Suunnistuksessa maastossa liikkumisen taito voisi perustua siis keholliseen oppimiseen, kehityksellisiin liikemalleihin ja kokonaisvaltaiseen integraatioon, josta Eeva Anttila (2013) kirjoittaa. Kokonaisvaltaisessa kehollisessa integraatiossa yhdestä kehonosasta alkava liike aloittaa ketjun, jossa koko keho yhdistyy mukaan toimintaan (Hackney Anttilan (2013, 40) mukaan.) Siinä on mielestäni jotakin ilmaisullista. Vaikka (kilpa)suunnistus mielletäänkin urheiluksi, jossa raaka fysiikka ratkaisee, maastossa sulavasti liikkuminen muistuttaa kehollisuudessaan ja vapaudessaan mielestäni tavallaan myös tanssitaidetta.

3.2 Kehollisuus, autoetnografia ja hiljainen tieto

Erilaisten maastojen tuntemus ja maastoissa liikkumisen taito ovat osa suunnistustaitoa, hiljaista tietoa, joka karttuu ennen kaikkea harjoittelun ja kokemuksen myötä. Pyrin tässä tutkielmassani fenomenologisen lähestymistavan keinoin sanallistamaan ja avaamaan omaa suunnistusajattelua ja löytämään siitä vihjeitä luontokokemuksista ja sitä kautta omasta yhteydestäni luontoon. Fenomenologisen näkökulman mukaan (Eskola ja Suoranta 2014, 147) pyrin kuvaamaan omaa kokemustani ja saamaan yleisempää ymmärrystä ilmiöstä, jota nimitän suunnistajan luontoyhteydeksi. Toisaalta suunnistuspäiväkirja tutkielmani aineistonkeruutapana muistuttaa autoetnografista tutkimusta, jossa tutkijan ja tutkimuskohteen raja häviää. Autoetnografisessa tutkimuksessa tutkija myös jakaa havaintonsa ja kokemuksensa, jolloin hänen kuvaamansa maailma avautuu tutkijan ja lukijan yhteiseksi tilaksi (Valkeapää 2012, 75). Ajattelen, että tuomalla suunnistusajattelun taideperustaisen ympäristökasvatuksen ja kehollisen oppimisen kontekstiin voin yrittää tarkastella suunnistajan luontoyhteydettä tarkasteluun. Suunnistusharjoittelussa taidon kehittäminen ja oppiminen perustuu suorituksen tarkkaan reflektointiin ja omien toimintamallien sanallistamiseen, minkä vuoksi sovellan tutkielmani aineistonkeruussa ja analyysissä suunnistuksen taitoharjoittelun metodeja.

Olin ensiksi päättänyt rajata tutkimusaineistoni kahteen tekemääni suunnistusharjoitukseen. Mutta tutkielmaprosessin edetessä suunnistusharjoituksia kertyi koko ajan lisää, ja huomasin myös käsitykseni suunnistuksesta muuttuvan sitä mukaa, mitä enemmän luin kirjallisuutta ja suunnistin. Otin aineistooni mukaan muistiinpanoja ja karttoja muistakin suunnistusharjoituksista, mutta analyysiini poimimani rastivälit ovat edelleen alkuperäisestä aineistosta. Leena Valkeapään (2012, 79–80) tavoin elän tutkimusteemojeni kanssa, ne ovat osa arkeani, mikä toisaalta mahdollistaa ja toisaalta pakottaa palaamaan tarkastelemini ilmiöihin. Lopullisen tutkimusaineistoni muodostavat päiväkirjanomaiset muistiinpanot tekemistäni suunnistusharjoituksesta, suunnistuskartat sekä kaksi tarkemmin analysoimaani rastiväliä kahdesta tavallisesta harjoituksesta, joista molemmat olivat sattumalta rakennetussa ympäristössä toteutettuja,

kokonaan tai osittain. Huomaan aineistoni muistiinpanoissa myös vaikutteita keskusteluista suunnistavien ystäväni ja perheenjäsenteni kanssa. Analyysissä käytän suunnistuksen taitoharjoittelussa käytettyjä reflektioon ja sanallistamiseen pohjautuvia analysointimalleja. Fenomenologisen analyysin mukaisesti etenen tulkinnoissani yksittäistapauksesta yleiseen (Eskola & Suoranta 2014, 147), mutta koska minun on vaikea rajata tutkimusaineistoa omasta arkikokemuksestani, tulkintojeni taustalla on aiempiin kokemuksiini perustuvia ennakko-oletuksia ilmiöiden luonteesta. Hyödynnän aineistoni tulkinnassa teemoittelua (mt, 175), ja pyrin rinnastamaan esiin nousseita teemoja kuvataidekasvatuksen käsitteisiin ja kuvallisen työskentelyn prosessiin sekä kehollisen oppimisen ja maailmasuhdetta pohtivaan teoreettiseen taustaan.

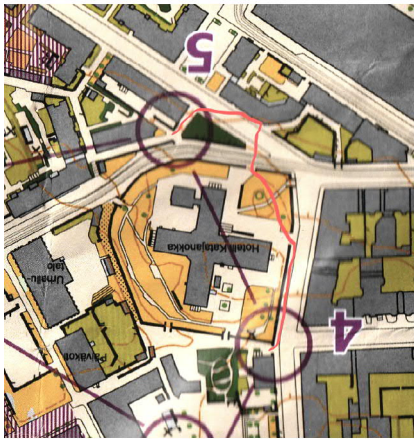
Pyrin sanallistamaan suunnistussuoritukseni tarkasti, yrittäen tavoittaa ajattelua, jota yleisesti suunnistuksessa käsitetään suunnistustaidoksi (ks. *suunnitelma-ennakointi-havainnointi -malli*, (Nikulainen 1988; Suomen Suunnistusliitto 2015)). Nikulainen tunnistaa suunnistuksessa harjoittelun kautta muodostetut sisäiset mallit, joiden avulla suunnistaja voi toimia ikään kuin automaattisesti (Nikulainen 1988, 18, 49–51, 67.) Sisäisten mallien ansiosta minun ei myöskään tarvitse tavallisesti tietoisesti ohjata jalkojani astumaan maastossa, kokemuksen ja harjoittelun kautta ajatukseni oppivat ohjaamaan jaloilleni turvalliset paikat, joihin astua. Nikulaisen kognitiiviseen psykologiaan perustuva malli ei mielestäni selitä kaikkea. Sen sijaan, että aivot ohjaisivat kehoa, nykyään ymmärretään informaation vastavuoroisuus, jossa myös kehon kautta saadut aistikokemukset vaikuttavat aivojen toimintaan ja ajatuksiin (Anttila 2013, 38). Suunnistustaito ei ole vain ajattelua, vaan suunnistus on myös intuitiiviseen ja keholliseen oppimiseen perustuvaa. Kehoni tietää, että nyt on hidastettava vauhtia, etten satuttaisi itseäni, mutta mistä tämä tieto tulee kehooni? Millainen on suunnistajana tapani olla maailmassa? Toivon tutkielmani empiirisen osuuden antavan näihin kysymyksiin, jos ei vastauksia, niin ainakin sanoja. Laajemmin tutkielmani tavoitteena on tarkastella ja pohtia, miten suunnistaessani näen arvoa sellaisessakin luonnossa, joka perinteisen romanttisen luontokäsityksen mukaan ei ole arvokasta. Viimeisenä pohdin, miten suunnistamisen (ja eksymisen) aikaansaamaa moniaistista esteettistä havaitsemista ja ihmettelyä voisi käyttää kuvataidekasvatuksen keinona arkisen, myös rakennetun ympäristön tutkimiseen ja tarkasteluun.

4 LUONTOKOKEMUS ERÄISSÄ SUUNNISTUS- HARJOITUKSISSA

4.1 Suunnistusharjoitukset

Suunnistin tutkielman kirjoituskeväänä yksitoista kertaa, mikä on paljon vähemmän kuin mitä olisin suunnistanut tavallisena keväänä. Koronaviruspandemian vuoksi kevään harjoitusleirit ja kilpailukauden aloitus peruuntuivat ja ylikuormitus piti minut poissa maastosta kahden kuukauden ajan. Ensimmäisen merkinnän suunnistuspäiväkirjaani tein Helsingin Katajanokalla helmikuun alussa 2020, ja viimeinen karttamerkintä on Kangasalan Ahvenlammelta kesäkuun alusta. Suunnistin pääkaupungin keskustassa, ulkoilualueilla, iltapimeässä metsässä, kansallispuistossa ja risukkoisessa hämäläisessä talousmetsässä. Suurimman osan aineistostani olen kerännyt harjoittelemalla suunnistusta tavalliseen tapaan, ajattelematta tutkielmaa. Suunnistustaidon harjoittelussa käytetyt metodit perustuvat suunnistamalla tehtyihin harjoituksiin ja oman suunnistussuorituksen analysointiin, arviointiin ja reflektointiin, missä tärkeää on oppia tunnistamaan oman ajatusprosessinsa vaiheita (Hytönen 2018, 75–76). Analysoin suunnistamistani pääosin yksinkertaisimmalla (ja minulle tutuimmalla) tavalla piirtämällä kulkemani reitin kartalle. Reitin piirtäminen kartalle jälkikäteen auttaa hahmottamaan, missä ja miten on liikkunut ja palaamaan suunnistuksen aikana koettuihin havaintoihin ja ajatuksiin. Yhden harjoituksen analysoin tarkastelemalla gps-kelloni tallentamaa reittiä, sillä harjoituksen aikana eksyin (kuva3) enkä tiennyt, mitä reittiä olin kulkenut.

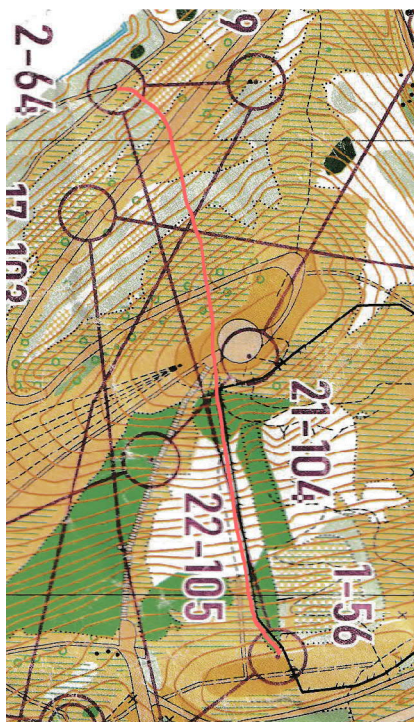
Tutkielmaa varten lisäksi sanallistin suunnistusajatteluani kirjoittamalla muistiinpanoja jokaisesta harjoituksesta. Kahdessa harjoituksessa pyrin sanallistamaan suunnistusajatteluani laajemmin, kirjoittamalla kaikki ajatukseni muistiin. Ensimmäisessä harjoituksessa suunnistin tavanomaiseen tapaan, miettimättä tutkielmaani ja sen tavoitteita. Harjoituksen jälkeen palasin suoritukseeni kirjoittamalla muistiinpanoja, niin kutsutun *kilpailukertomuksen*: tutkin harjoituskarttaani uudelleen ja eläydyin sen avulla mielikuvissani suunnistukseen ja havaintoihini suorituksen aikana. Kirjoitin kaikki suorituksen aikana ajattelemani ajatukset ylös rastiväli rastiväliltä, lähdöstä maaliin. Toisen harjoituksen kuvasin videolle kypäräkameralla. Suunnistusharjoituksen aikana pyrin ajattelemaan ääneen, tavoitteenani tallentaa ajatteluani videolle. Suorituksen jälkeen *observoin* suunnistustani ikään kuin ulkopuolisena. Uudelleeneläytymällä ja observoimalla tekemistäni tutkimusteemojeni parissa hankin tietoa omista kokemuksistani, ja tutkielmassa yritän asettaa ne vuoropuheluun toisten kokemusten kanssa (ks. Valkeapää 2012, 75; Laine 2016, 10–11).

Kuva4. Ote suunnistuspäiväkirjasta ja analyysistä.

Valitsin tarkempaan analyysiin molemmista harjoituksista yhden rastivälin, joka edustaa mahdollisimman hyvin suunnistusrataa kokonaisuudessaan. Ensimmäinen analysoimani ote on yksi rastiväli sprintti¹suunnistusharjoituksesta kaupunkiympäristössä. Minulla oli käsitys tämän suunnistusharjoituksen maastosta aiempien kokemuksieni perusteella, vaikka en ollut juuri tässä maastossa koskaan käynytkään. Maastotyyppin ollessa minulle tuttu (kaupunkiympäristössä voin olettaa kartalla olevan rakennuksen näyttävän rakennukselta myös maastossa) minun ei tarvinnut erikseen havainnoida luontoa muodostaakseni käsitystä maastosta. Kantakaupungeissa talot ovat usein korkeita, vaikka sitä ei karttakuvasta voikaan havaita. Kantakaupungeissa liikkuu myös paljon autoja (ja raitiovaunuja) sekä muita ihmisiä, joita on havainnoitava ja väistettävä. Voin kokemukseeni perustuen olettaa keltaisen värin kartalla olevan nurmikkoa, ja voin olettaa, että tiet ovat päällystettyjä ja nopeita juosta. Koska tutussa maastotyyppissä minulla oli vähemmän havainnoitavaa, keskittymiseni herpaantui ja huomioni karkasi herkemmin (suunnistuksen kannalta) epäoleellisuuksiin, kuten ihastelemaan vastaan tulevaa rakennusta. Yllä oleva rastiväli on esimerkki yhdestä yllättävästä tilanteesta, jonka kohtasin suunnistussuoritukseni aikana. Olin ennakoinut, että näen rastin astuessani portista ulos kadulle, mutta olinkin juosta raitiovaunun eteen. Raitiovaunun kohtaaminen oli yllättävä tilanne, johon jouduin reagoimaan nopeasti; unohdin hetkeksi suunnistusajattelun ja se johti pummiin. En lukenut karttaa enkä katsonut suuntaan, jossa rastin piti odotukseni mukaan olla, vaan jatkoin huomaamattani risteyksen ohi.

¹Sprintti on suunnistuksen vauhdikkain lajimuoto. Perinteiseen metsäsuunnistukseen verrattuna sprintissä suunnistettava rata on selvästi lyhyempi ja helpompi, jolloin suunnistajan on mahdollista pitää yllä kovaakin juoksuvauhtia.

Kuva5. Ote suunnistuspäiväkirjasta ja analyysin sanallistamisvaiheesta.

Toinen valitsemani rastiväli on suunnistusharjoituksesta, jossa tallensin omaa ääneen ajattelua. Tämä suunnistusharjoitus oli sprinttikartalla, mutta matka oli pidempi kuin sprinttisuunnistuksessa. Tässä harjoituksessa maasto oli hyvin vaihteleva, sisältäen elementtejä perinteisestä sprinttisuunnistuksesta kaupunkimaastossa sekä korttelissa kuin myös metsäsuunnistuksesta kaupungin ulkoilualueella. Erityistä tässä harjoituksessa oli Malminkartanon jätemäki, jonka ylitin suunnistusradalla useitakertoja. Jätelmäellä maastoon ihmisen muokkaamaa, mutta ulkoilureittejä ja portaita lukuun ottamatta rakentamatonta. Suunnistaessani huomasin, etten voinut suoraan olettaa kartan kasvillisuuskuvausten perusteella, miltä maasto näyttäisi luonnossa, sillä en voinut yhdistää maastotyyppiä mihinkään kokemaani. Vaaleankeltainen oli korkeaa heinikköä, tummanvihreä tiheää pusikkoa, jollaista ei kasva Suomen metsissä. Vaaleanvihreä saattoi olla vierä viereen istutettua nuorta männikköä, tai sitten matalia lehtipuita. Valkoisella merkityssä maastossa puut olivat selkeästi isompia eikä aluskasvillisuutta ei juuri ollut. Jätemmän nousu toi suunnistukseen lisäksi fyysistä haastetta, sillä se oli jyrkkä. Myös alamäet olivat haastavia, sillä täyttömäen hiekkapohja oli märällä säällä mutainen ja ehkä myös liukas. Päivän aikana ollut pieni pakkas oli kovettanut pohjan, mutta silti epätasaisella ja kovalla alustalla oli oltava varovainen. Juostessani mäkeä alas jouduin kiinnittämään huomiota askeliini tavallista enemmän, mikä vei tarkkaavaisuutta pois kartanluvusta. Mäki oli avoin ja laaja näkyvyys helpotti suunnistusta, mutta askeleeseen oli keskityttävä. Huomasin, että ajatukseni pysyivät suunnistuksessa paremmin kuin sprinttiharjoituksessa. Koska maastotyyppi myös oli minulle entuudestaan tuntemattomampi, havainnoin suunnistaessani jatkuvasti luontoa muodostaakseni käsitystä siitä, miltä kartalla kuvatut asiat näyttävät luonnossa. Kaupunkimaastoon verrattuna muita liikkujia oli

ympäristössä vähän, ja yllättävät tilanteet aiheutuivat lähinnä oman tasapainon menettämisestä hankalassa maastossa.

4.2 Vihjeitä suunnistajan luontoyhteydestä

Tutkielmani analyysi limittyi osittain aineistonkeruuseen, sillä suunnistuksen taitovalmennuksessa käytettävät suorituksen analyysitavat ovat osa oman aineistoni koostamista. Analysoin siis aineistoani kahdessa tai kolmessa vaiheessa riippuen siitä, ymmärränkö suunnistusajattelun sanallistamisen tutkielmassani aineiston keräämiseksi vai analysoinnin ensimmäiseksi vaiheeksi. Sanallistamisen jälkeen tarkastelin aineistotekstiäni sanatasolla ja poimin sieltä viittauksia suunnistusajatteluun ja luonnon havainnointiin. Luontokäsitykseni perusteella ymmärrän tekstissäni luontohavainnoiksi suunnistajan havainnot niin ympäristöstään kuin itsestäänkin. Toisessa analysointivaiheessa tavoitteenani oli etsiä suunnistusajattelustani vihjeitä luontoyhteydestä. Suunnistuskarttojen ottaminen mukaan kuvallisena materiaalina tuntui luonnolliselta, onhan niissä näkyvissä kulkemani reitit, ja niiden avulla voin palata ajatteluuni reittien varrella. Analyysini kolmannessa vaiheessa tein tulkintaa, jonka perusteella jaottelin vihjeet teemoihin. Jenni Laine (2016) rinnastaa kuvallisen työskentelyn ja tavoitteellisen urheiluharjoittelun prosesseja onnistuneesti teemoittelun avulla. Ajatukseni on fenomenologisen menetelmän mukaisesti yhdistää suunnistuksen taitoteorian käsitteitä kuvataiteen opetussuunnitelmassa esiintyviin käsitteisiin niin, että voisin tavoittaa niiden takana olevia ilmiöitä omaa kokemustani yleisemmin (Eskola & Suoranta 2014, 147). Laineen (2016, 32–34) tavoin tiivistin ja rakensin hierarkiaa teemojen välille, kunnes esiin nousi neljä teemaa.

Käsitys maastosta

Tunteet

Yllättävät tilanteet, aukot ja katkokset

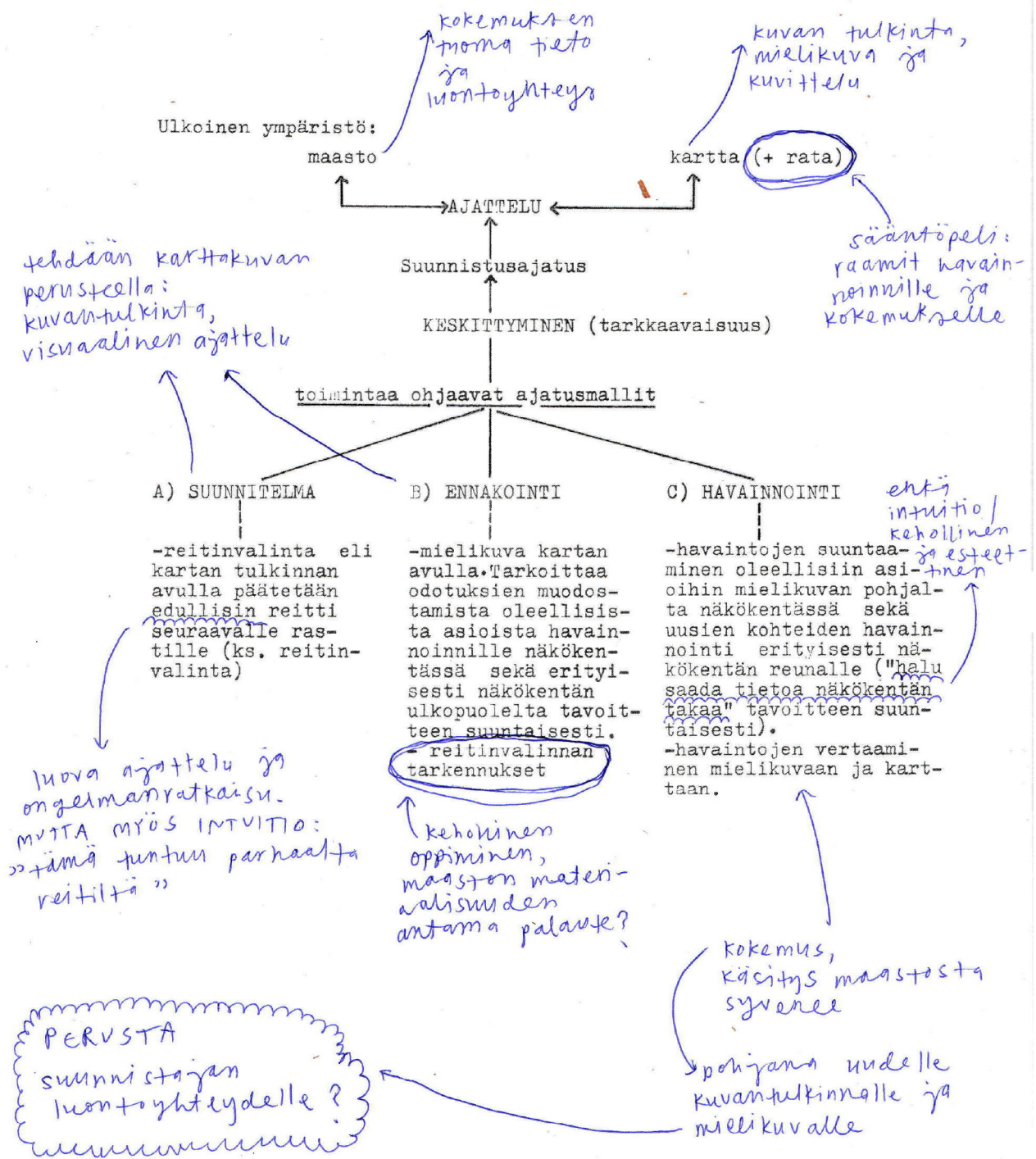
Liikkuminen, materiaalisuus

Käsitys maastosta on suunnistustaidon pohja, sillä suunnistustaito perustuu kartan ja maaston yhteyden hahmottamiselle. Luontohavainnot ovat tärkeitä maasto- ja karttakäsitystä muodostettaessa. Ne ovat tärkeä osa myös suunnistustaitoa, jonka ytimessä on näiden havaintojen tiedostava kokemus ja oman toiminnan mukauttaminen siihen. Toisaalta suunnistuksen sääntöpelin rajaa havainnointiani, toisaalta luonnon materiaalisuus tunkeutuu tietoisuuteeni kehollisen kokemuksen kautta. Moni aineistosta löytämäni tunne liittyy keholliseen havainnointiin, mutta toisaalta suunnistus suorituksena on yhteydessä onnistumisen ja epäonnistumisen tunteisiin. Hetkittäin suunnistaminen tuntui niin helpolta, että tietoisuus itsestäni katoaa: suunnistajana sulaudun osaksi luontoa, ja se luonto on kaikkialla. Välillä sulautumisen tunne tulee pelon kautta:

Järvi näkyy lampun valossa vain mustana tyhjyytenä, kun lampun valokeila ei osu mihinkään vaan hukkuu tummuuteen. Toisaalta en edes näe sitä, mutta tavallaan tunnen sen olevan siinä. Nastarit kaikuvat kalliolla vähän liian kovaa, no ainakin joku kuulee, että täältä tullaan. Missäköhän Anna ja Pekka on. Pelko helpottaa, kun lähdän järven rannasta polulta metsään. Valokeila osuu taas puihin ja maastonmuotoihin – metsä ei näytä yhtään tyhjältä, vaan kodikkaalta, ihan samalta kuin kartassa.

Suunnistus on perinteisesti ajateltuna (ks. Suomen Suunnistusliitto 2015; Hytönen 2018) totutusta ympäristöstä poistumista, mutta yllättävien tilanteiden, aukkojen ja katkoksien ansiosta koen sen myös mahdollisuutena totutun ympäristön näkemiseen uudella tavalla. Tekemissäni harjoituksissa huomasin, että vaikka suunnistus itsessään on aina samanlaista, suunnistaessa joutuu jatkuvasti yllättäviin tilanteisiin. Jotkin tilanteet vaativat reagointia, toiset eivät. Osa yllättävistä tilanteista liittyy luontohavaintoihin (huomiot omasta kunnosta tai kykeneväisyydestä, toinen maastossa liikkuja, kaatuminen liukkaassa rinteessä, törmäminen oksistoon). Ylirisku (2016, 158–159) kuvailee suunnistusta subjektiivisen kokemuksen häilymisenä: suunnistaessa on yhteydessä luontoon ja ympäristön materiaalisuuteen tavalla, jota ei voi itse täysin hallita. Hän vertaa suunnistuksessa saatavia kokemuksia ja maailmasuhteen muuttumista transformatiivisen oppimisen teorioihin, joissa oppiminen tapahtuu annettuina otettujen käsitysten purkamisella ja uudelleen rakentamisesta. (Ylirisku 2016, 156). Ajattelun suunnistuksesta samoin kuin Ylirisku, jonka mukaan suunnistamalla tulee kyseenalaistaneeksi omaa kykeneväisyyttään ja subjektina olemista (mt, 159).

Tutkielmani perusteella uskon, että juuri yllättävät tilanteet, aukot ja katkokset tuottavat kehollista oppimista ja sanatonta tietoa, joka ohjaa kehoani liikkumaan maastossa. Kaatumiseen johtanut yritys loikata tuulenkaadon yli opettaa keholleni, kuinka korkean rungon yli voin hypätä ja kuinka rasittuneena onnistun siinä. Toisaalta käsitys maastosta ohjaa tietoista havainnointiani: harmaat läikät kartassa ovat avointa kalliota, jolla kasvaa vain jäkälää. Sellaisessa paikassa on yleensä helppo juosta, jolloin reitti rastille kannattaa valita avokallion kautta. Mutta jos lähiaikoina on satanut paljon, saattaa märkä jäkälä olla liukasta suunnistuskengän alla, jolloin avokalliorinteen valitseminen reitille ei välttämättä ole turvallisinta, saati edullisinta ratkaisua. Harjoituksen ja kokemuksen kautta jalkani oppivat juoksemaan maastossa kuin itsestään, eikä minun tarvitse varoa askeleitani. Samoin käsitykseni erilaisista maastoista laajenee. Ajattelen, että se voi olla perustana suunnistaessani saavuttamalleni luontoyhteyden syvyydelle.

Kuva6. Käsitteiden yhdistelyä. Nikulaisen (1988, 19) Suunnitelma-ennakointi-havainnointi -ajatusmallin mukailtuna.

5 POHDINTA – MITÄ SUUNNISTUS VOISI OPETTAA TAIDEKASVATUKSELLE

Aineistostani nousi esiin neljä teemaa, jotka kaikki liittyvät jollakin tapaa luontoon ja sen havainnointiin. Huomaan, että nämä kaikki teemat vaikuttavat suunnistajan luontoyhteyteen – siihen, miten olen olemassa maailmassa ja miten näen arvoa sellaisessakin luonnossa, joka ei romanttisen luontokäsityksen mukaan ole arvokasta. Tutkielmani alkuvaiheessa ajattelin, että suunnistuskokemuksen kannalta suunnistajalle on yhdentekevää, liikkuuko hän postikorttimaisemassa vai kaupunkilähiön joutomaalla: onnistumisen kokemus rastin löytyessä vaativan suunnistustehtävän jälkeen on yhtä palkitseva. Prosessin edetessä käsitykseni muuttui. Kyllä ylevä luontokokemus on ylevä luontokokemus suunnistaessakin, mutta yhtä ylevän esteettisen kokemuksen voi saavuttaa suunnistamalla rumassa luonnossa, joka voi olla niin läpipääsemätöntä tai luotaantyyöntävää, että se tuntuu melkein vihamieliseltä. Se on kuin kokemus jonkin toisen läsnäolosta (Ylirisku 2016, 158–159). Yliriskun (2016) näkökulma on, että maailmasuhde muuttuu suunnistettaessa vieraassa (metsä)ympäristössä. Itse koen, että samanlaisia kokemuksia voi saavuttaa suunnistettaessa myös täysin tutussa ja urbaanissa ympäristössä. Luonnon yllättävät kokemukset ja läpitunkevuus ovat vain erimuotoisia. Kyse ei ole siitä, missä liikutaan, vaan enemmänkin siitä, miten liikutaan.

Suunnistus antaa minulle samankaltaisia sulautumisen kokemuksia, jollaisia Ylirisku (2016, 159) kirjoituksessaan kuvailee. Sulautumisen kokemukset ovat herkistäneet Kaihovaaran (2019, 19) luonnon rumuudelle, samalla tavalla kuin omat merkittävimmät luontokokemukseni ovat tapahtuneet tiedostamattoman rajalla, tuntemalla ilman sanoja. Toiset puhuvat flow-tilasta, jossa suoritus tuntuu tapahtuvan kuin itsestään, ikään kuin selkäytimestä: helposti, rennosti ja ajattelematta. Suunnistuksessa ja muutoinkin kilpaurheilussa flow-kokemusta kuvaillaan tilana, jossa suunnistaja käyttää perustaitojaan ja oppimiaan toimintamalleja automaattisesti, niitä tarkkaan tiedostamatta. Tällöin flow-kokemukseen pääseminen suunnistaessa vaatisi paljon harjoittelua. (Ks. esim. Suomen Suunnistusliitto 2015.) Hytönen (2018, 221–222) kuitenkin yhdistää suunnistajan käsikirjassaan flow-tilan ja suunnistuksen lainaamalla flow-tutkija Mihály Csikszentmihályita:

"tunne, että taidot riittävät kohtaamaan haasteet tavoitteisiin suuntautuvassa, sääntöjen rajoittamassa toiminnassa, joka koko ajan antaa selkeää palautetta siitä, miten yksilö onnistuu suorituksessaan. Keskittyminen on niin intensiivistä, ettei tarkkaavaisuus riitä mihinkään epäolennaiseen ajatteluun tai ongelmista huolehtimiseen. Tietoisuus itsestä katoaa ja aikakäsitys muuttuu. Toiminta, joka tuottaa tällaisia kokemuksia, on niin palkitsevaa, että ihmiset ovat valmiita ryhtymään siihen sen itsensä takia, välittämättä juurikaan siitä, mitä he saavat tai miten vaikeaa tai vaarallista se on."

(Mihály Csikszentmihályi Hytösen (2018, 221) mukaan.)

On varmasti totta, että flow-tilaan pääseminen suunnistuksen kaltaisessa suorituksessa vaatii alleen ainakin useita toistoja, mutta Hytösen tavoin ajattelen flow'n saavuttamisen suunnistuksessa olevan mahdollista kaikille. Omia rajoja rikkovan huippusuorituksen ei tarvitse tarkoittaa mestaruuden voittamista, vaan flow'ssa suunnistaminen on mahdollista myös kuntoliikkujalle (Hytönen 2018, 221-222).

Suunnistus on aina erilaista, vaikka suunnistusajattelu ja suunnistuksen peruskaava ovatkin samoja. Yrjö Haila (2004) kirjoittaa teoksessaan retkeilystä luonnon ymmärtämisen välineenä. Hän hahmottelee retkeilyn rikkauten olevan siinä, miten retkeily ja kulkeminen suuntaavat ajattelun keskipisteestä ulospäin, kohti uutta ja tuntematonta. (Haila 2004, 128-129.) Tukeutuen Hailan näkemyksiin retkeilystä, näen itse suunnistajan luontosuhteen laajuuden siinä, kuinka suunnistamalla voi löytää tuttua sieltä, missä kaikki tuntuu vieraalta, ja löytää uutta myös siellä, missä kaikki tuntuu tutulta. Jos suhtaudun arkisimpaan ja tutuimpaankin ympäristööni suunnistusmaastona, voisin löytää siitä uutta ja yllättäviä merkityksiä. Ajattelun herpaantuminen, tuttuuden kadottaminen ja eksyminen voi tapahtua yhtä lailla kotipihalla kuin öisessä sysimetsässäkin. Taiteellisen ihmettelyn tavoin suunnistus voisi tarjota näkökulmanvaihdoksen luonnon kokonaisvaltaiseen havainnointiin. Koska yllättävän tilanteet ja niissä oleminen on niin tuttua, ajattelen yllättävyyden olevan osa suunnistusta, se kuuluu lajiin.

Taide tuottaa oppimista ilman tietoista ponnistelua (ks. Anttila 2013, 50). Samanlaisia kokemuksia kuvaa Ylirisku (2016, 159) kirjoituksessaan suunnistamalla saavutetusta subjektiivisen kokemuksen järkkymisestä. Kuvataiteessa ehkä paremmin tunnetun kävelymetodin (ks. Keskitalo 2012, 87) tapaan suunnistus voisi olla "ruumiillinen ajattelutila", jossa ei-kielelliset aistihavainnot tuottavat tietoa intuitiivisesti. Siinä missä kävelemisessä hitaus (Keskitalo 2012, 86), suunnistamisessa kartta, ja kuljettava rata antavat lähtökohdat lähimaiseman ja luonnonympäristön tutkimiselle. Suunnistusta harjoittelemalla oppii suunnistusajattelun lisäksi intuitiivisiin luontohavaintoihin perustuvaa maastossa liikkumisen taitoa. Jenni Laine (2016) löytää tutkimuksessaan yhtäläisyyksiä taiteellisen prosessin ja urheiluharjoittelun vaiheiden välillä. Hän antaa esimerkin suunnistuksesta, jossa pummin pelossa tiivistyy tarjous eksymiselle "metsä tarjoaa. Minä vastaan". Laine kirjoittaa eksymisestä myös maalausprosessissa, jossa epätoivotun tuloksen tuottanut työvaihe jää sattumaksi, osaksi valmista teosta. (Laine 2016, 51-54.)

Tutkimuksen teossa yksi luotettavuuden kriteeri on, että lukija pystyy seuraamaan ja arvioimaan kirjoittajan päättelyä (Eskola & Suoranta 2014,

2018). Tutkielmassani yritän kuvailla suunnistamisen kietoutumista taiteelliseen ajatteluun asettamalla oman kokemukseni auki lukijalle. Sanallistaminen on vaikeaa: koko opinnäyteprosessin ajan pelkään, että ajatukseni eivät ollenkaan tavoita lukijan kokemusmaailmaa. Autoetnografisessa tutkimuksessa minun on hyväksyttävä väärinymmärryksen mahdollisuus (Valkeapää 2012, 81). Tutkielmani edetessä alan lisäksi epäillä aineistonvalintaani, sillä aineistoa kertyy koko ajan lisää ja näkökulmani muuttuvat. En voi väittää, että tutkielmani olisi millään tavoin yleispätevä, mutta toisaalta en pyrikään yleistettävyyteen. Tavoitteena on ollut sanallistaa ilmiötä ja möyhentää omia käsityksiäni luonnosta ja suunnistamisen merkityksestä luontoyhteydelleni. Siinä mielestäni onnistuin, ja tutkielman kirjoittaminen on myös auttanut minua jäsentämään ajatuksiani suunnistuksesta ja kuvataidekasvatuksesta. Teen jatkuvasti valintoja aineistoni suhteen. Valitsen, mihin menen suunnistamaan. Valitsen reittini, jota etenen. Valitsen, millä vauhdilla etenen ja mihin keskityn havainnoissani, vaikka suunnistusajattelu niihin ohjaakin. Valikoin sanat, joilla kuvaan kokemustani ja valikoin, miten kokemukseni tulkitseen. Valikoin vielä senkin, millä tavoin esitän aineistoni tutkielmassani. Tutkielmassani esittelemä aineisto on niin monen valinnan tulosta, että epäilen tutkielmani luotettavuutta. Erilaisella lähestymistavalla sekä erilaisella aineiston- ja metodinvalinnalla tutkielmani olisi varmasti erilainen, ehkä parempi tai luotettavampi. En voi kuitenkaan tutkia minulle näin läheisiä ilmiöitä, ellen ensiksi selvitä ja tarkastele omia esioletuksiani. Suunnistajien luontoyhteyttä olisi mahdollista tutkia itseäni laajemmin, sillä esimerkiksi kilpailukertomuksia on kirjoitettu paljon. Tässä tutkielmassa perustelen itseni tutkimisen menetelmän kokeilemisella ja aiheen avaamisella.

Yllätykset siis kuuluvat sekä taiteeseen että suunnistukseen. Suunnistus on opettanut minut kohtaamaan yllätyksiä ja suhtautumaan niihin myös muualla elämässä. Taidekasvatus taas on opettanut paljon omalle suunnistamiselleni: se on antanut minulle sanoja, joilla pääsen lähemmäs kokemuksiani suunnistamisen äärellä. Olen saanut sanoja niille lumoutumisen ja ihmettelyn kokemuksille, joita saan suunnistuksesta ja jollaisia usein kuvataan koettavan taidetta tehtäessä ja koettaessa. Suunnistus voi avata ihmistä taiteelliselle ihmettelylle ja keholliselle oppimiselle. Yliriskulle (2017, 157) suunnistus on kehollinen harjoite, jolla voi koetella subjektiivista kokemusta. Hän leikittelee ajatuksella, että ei-inhimillinen luonto voisi toimia opettajana eettisen maailmasuhteen harjoittelemisessa. Samoin suunnistus voisi kehollisuudellaan opettaa taidekasvatukselle moniaistista esteettistä havaitsemista ja herättää ympäristöherkkyyttä kokonaisvaltaisesti. Tätä pohtiessa virallisen kasvatuskontekstin usein oppiainekohtaiset rajaukset tuntuvat keinotekoisilta. Mitä jos olisikin suunnistuskasvatusta?

Tutkielman teossa ajauduin useille harharetkille. Koin, että tarkastelen ilmiöitä, jossa kaikki liittyy kaikkeen, ja halusin kirjoittaa siitä kaikesta. Milloin kompostoin ihan kaikki ideani tähän tutkielmaan, milloin kompastelin teorian ja käsitteiden monimerkityksellisyyden kanssa. Rajaaminen on ollut vaikeaa, mutta tämä ei luultavasti ole elämäni viimeinen tutkielma. Eksyvä löytää, ehkä myös tutkielman teossa. Seikkailu jatkuu.

Lähteet

Painetut lähteet

Anttila, E. (2013). *Koko koulu tanssii! Kehollisen oppimisen mahdollisuuksia kouluyhteisössä*. Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus. Helsinki. Edita Prima Oy.

Berleant, A. (suom. Honkanen, M.) (2006). *Mitä on ympäristöestetiikka?* Teoksessa Haapala, A., Honkanen, M. & Rantala, V. (toim.), 87–114. *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki. Yliopistopaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Vastapaino.

Haila, Y. (2004). *Retkeilyn rikkaus: Luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki. Kustannus Oy Taide.

Hytönen, O. (2018). *Suunnista kuin mestari. Suunnistajan käsikirja*. Lahti. Fitra.

Iivanainen, T. (2001). *Luontosuhde ja esteettinen elämys ympäristökasvatuksessa. 2000-luvun taidekasvattaja ympäristökriisin keskiössä*. Stylus, 2001(1-2), 20-25.

Keskitalo, A. (2012). *Kävelymetodi kuvataiteellisena ajattelumenetelmänä*. Teoksessa Haverinen, M. & Kiiskinen, J. (toim.), 84–97. *Ihan taiteessa – puheenvuoroja taiteen ja tutkimuksen suhteesta*. Helsinki. Aalto ARTS Books.

Kivi, J. (2004). *Kaunotaiteellinen eräretkeilyopas*. Helsinki. Kustannus Oy Taide.

Laine, J. (2016). *Koska pelkään epäonnistumista. Kuvallinen työskentely ja fyysinen harjoittelu oman opettajuuden kehittämisessä*. Taiteen maisterin opinnäytetyö. Taiteen laitos. Aalto-yliopisto.

Nikulainen, P. (1988). *Suunnistusajattelun teoria*. Projektitutkielma. Kasvatustieteen laitos. Turun yliopisto.

Nikulainen, P. (1994). *Suunnistus ja ajattelu*. Salo. SASApaino.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 4. painos. Opetushallitus. Helsinki.

Pohjakallio, P. (2016). *Ympäristö, kasvatustieteet, taide – avoimia ja muuttuvia käsitteitä kuvataideopettajakoulutuksessa*. Teoksessa Suominen, A. (toim.), 56–68. *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki. Aalto ARTS Books.

Ylirisku, H. (2016). *Metsään menemistä, poluilta pois astumista*. Teoksessa Suominen, A. (toim.), 154–164. Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia. Helsinki. Aalto ARTS Books.

Ylirisku, H. (2017). *The Potential of Orienteering for Arts-based Research as a Means to Rethink Transformative Learning for Sustainability*. Synnyt, 2017(1), 151–158.

Valkeapää, L. (2012). *Taiteellisen ajattelun autoetnografisuus*. Teoksessa Haverinen, M. & Kiiskinen, J. (toim.), 72–83. Ihan taiteessa – puheenvuoroja taiteen ja tutkimuksen suhteesta. Helsinki. Aalto ARTS Books.

Internet-lähteet

Frilander, A. (2016). Suomalaisten luontosuhde on myytti, sanoo taiteilija, jonka näyttelyssä on Talvivaaran saastunutta maata – sekä roskien ja Juha Sipilän ääntä. *Helsingin Sanomat* 19.5.2016. [online] Saatavilla: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002901974.html> [vierailtu 9.6.2020].

Kauppi, M. (2017). Oppia pummit kaikki. Blogikirjoitus 6.10.2017. *Lahti-Hollola-Jukola 2018*. Saatavilla: <https://www.jukola.com/2018/minna-kauppi-oppia-pummit-kaikki/> [vierailtu 12.6.2020].

Kotimaisten kielten keskus (2020). *Kielitoimiston sanakirja*. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 24.2.2020. Luonto. [online] Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/luonto> [vierailtu 8.6.2020].

Suomen Suunnistusliitto (2015). Huippusuunnistuksen lajianalyysi. Päivitetty 19.1.2015. Saatavilla: <https://www.suunnistusliitto.fi/system/wp-content/uploads/2014/08/Huippusuunnistuksen-lajianalyysi.pdf> [vierailtu 20.2.2020].

Kuvalähteet:

Näyttökuva. Kotimaisten kielten keskus (2020). *Kielitoimiston sanakirja*. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 24.2.2020. Luonto. [online] Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/luonto> [vierailtu 8.6.2020].